

Olvasás- és könyvtárhasználati kutatások a Könyvtári Intézetben

TÓTH Máté

Bevezetés

A Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályának az egyik, legszélesebb szakmai körökben is ismert tevékenysége az olvasásszociológiai és könyvtárhasználati kutatás. Ez, a mellett, hogy visszavezethető a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) által végzett tevékenységekre, szakmai hagyományokra, a Könyvtári Intézet törvényben rögzített feladataiból is levezethető. A jogszabályi rendelkezés a könyvtáraknak, illetve a könyvtári rendszernek nyújtott szakmai szolgáltatások között említi az országos könyvtári rendszer működésével, a könyvtárhasználattal kapcsolatos kutatást, fejlesztést (60.§ (3) d), valamint „a könyvtárak és a társadalom közötti kapcsolat fejlesztését” (60.§ (3) g).¹ A két passzus világos felhatalmazást és egyben kötelezettségeket is jelent ezeknek a tevékenységeknek a végzésére. A könyvtárhasználattal kapcsolatos kutatásokra azonban a szakmában dolgozók, az egyes intézmények és az ágazati irányítás részéről is igény mutatkozik. Egyre több könyvtár folytat – minőségmenedzsment céljából – saját olvasói körében igénykutatást, elégedettségmérést, amelyhez

rendre szükségük van egy olyan országos képre, amellyel összevethetők a saját intézményük olvasói által szolgáltatott adatok. Tapasztalataink szerint az egyes intézmények igyekeznek figyelemmel kísérni azokat a társadalom egészében zajló folyamatokat, az olvasással, kultúrafogyasztással kapcsolatos attitűdök alakulását is, amelyek segítik megérteni a saját közösségükben betöltött szerepüket is. A könyvtári rendszer egésze szintjén is mutatkozik érdeklődés az olvasás és könyvtárhasználat trendjei iránt, hiszen a stratégiai döntések meghozatalához elengedhetetlen ismerni a társadalomban az írott szöveg fogyasztásával, a könyvtáros-képpel, a könyvtár szerepeivel kapcsolatos általános vélekedéseket.

Az olvasás- és könyvtárhasználati kutatás a Könyvtári Intézet leginkább ismert tevékenysége a közvetlen könyvtáros szakmai berkeken kívül is. A magyar olvasók körében legnépszerűbb író ugyanúgy foglalkoztatja a pedagógusokat, a könyvkiadókat és az olvasni szerető nagyközönséget, ahogy a könyvtárak, a könyvtárhasználat jövője is olyan kérdés, amely akár a szélesebb társadalmi nyilvánosság érdeklődését is fel szokta kelteni. Számos partnerség, interjú, együttműködés alapját jelentette már korábban is ez

a tevékenységünk, amelyek közül néhány példát említeni fogok a következőkben.

Az írásnak nem célja áttekintést adni a hazai olvasáskutatásról, hiszen csupán egyetlen kutatóhelyen folyó, ilyen típusú vizsgálatok elmúlt húsz évének feltérképezését tűztem ki célul. A közelmúltban folytatott kutatások rövid összegzésével azt kívánom bemutatni, hogy a könyvtárosok körében már legendássá vált KMK-s olvasáskutató műhely tevékenységéből örökölt láng miként élt tovább az ezredfordulót követő években megújult szervezeti keretek között. A jelenlegi Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályon folyó tevékenységeknek már csak egy kis, de számunkra annál fontosabb részét képezik az ilyen irányú kutatások.

Előzmények

A Könyvtári Intézet és az olvasás- és könyvtárhasználati tevékenység kutatásának az előzményei egészen az 1960-as évekig nyúlnak vissza. Az Országos Széchényi Könyvtárban 1968-ban állt fel az olvasáskutató csoport, amely kidolgozta a kutatások módszertanát, majd ezt követően évtizedeken át szállította azokat az eredményeket, amelyek mind a mai napig kötelező tananyagként szerepelnek a hazai könyvtárosképzésben, és több könyvtáros generációnak is meghatározzák a könyvtárról, könyvtárosról, az olvasásról, valamint a kultúra- és médiafogyasztás szociológiai aspektusairól való gondolkodását.

A műhely történetét Péterfi Rita részletekbe menően feldolgozta a Könyvtártudományi és Módszertani Központ megalakulásának negyvenedik évfordulójára készült *Könyvtári Figyelő* tematikus lapszámában.² Az osztályról Péterfi Rita a következőket írta 2010-ben: „A kollégák egybehangzó véleménye szerint a KMK-ban olyan intellektuális légkör uralkodott, melyhez foghatót más munkahelyeken sem előtte, sem utána nem tapasztaltak. Emberarcú, invenciózus munkahelyről számoltak be, ahol a kollegialitáson túlmenő baráti kapcsolatok szövődtek, s ez nemcsak az osztályon belül működött így, hanem az intézményre is igaz volt. Mindenki tudta a másiktól, hogy a saját területén kívül még mihez ért, s valóban, mindenki rendelkezett valami olyan tudással is, ami nem kapcsolódott közvetlenül a napi munkájához. A külső tevékenységeket, egyéb elfoglaltságokat, ha nem is támogatta, de tudomásul vette az intézmény. Nem akadémiai kutatóintézet volt a KMK, de nem is hivatal, hanem inkább sziget, ahol demokratikus szabályok uralkodtak. Olyan hely volt, ahol gondolato-

kat lehetett alkotni a világról, és amelyeket ki lehetett cserélni, meg lehetett vitatni egymással.”³ A szakmai teljesítmények mellett ezek az emberi vonatkozások voltak azok, amelyek a KMK olvasáskutató műhelyét kiemelték a korszak átlagos szervezetei közül. Az osztály munkájából a legszeleesebb körben ismert teljesítmények az országos reprezentatív mintán végzett olvasásszociológiai felmérések voltak, amelyek részben ugyanazon kérdések mentén zajlottak, és így több évtizedre visszamenőleg felrajzolták a hazai olvasás- és könyvtárhasználati kultúra alakulását. Ezek a felmérések rákérdeztek az olvasás mennyiségére, a kedvenc és a legutóbb olvasott művekre, valamint ezek szerzőire. Ezeknek a felméréseknek köszönhetően ismerjük az olvasók és nem olvasók, a könyvtárhasználók és a könyvtárat nem használók lakosságon belüli valós arányát és demográfiai összetételét. Az évtizedeken át rendre elvégzett felmérések ezeken túl fontos olvasás- és művelődésszociológiai összefüggésekre is rámutattak, illetve lehetővé tették a jelenségek időbeli alakulásának nyomon követését. A teljesség igénye nélkül is hosszú a felsorolás, ha az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatói műhelyében készült felméréseket vesszük számba. 1978-ban,⁴ 1985–86 telén,⁵ majd a rendszerváltást követő években 1991-ben és 1993-ban is készültek nagy mintán felmérések.⁶ Ezeknek a kutatásoknak az eredményeit dolgozta fel *Gereben Ferenc* két jelentős összefoglalásban⁷ (visszanyúlva egészen az 1964-ben *Mándi Péter* által készített országos kutatásig⁸).

Az országos reprezentatív vizsgálatok igen jelentős, de messze nem az egyetlen fontos eredményét jelentik a Könyvtártudományi és Módszertani Központban működő kutatóműhelynek. Péterfi Rita ezek mellett a szociográfia eszköztárát alkalmazó, egy-egy településhez, illetve annak könyvtárához kapcsolódó vizsgálatokat, a könyvtárhasználat és az olvasás folyamatába, illetve az iskolához, pedagógiai folyamatokhoz kapcsolódó terepmunkákat, valamint a szépirodalmi művek fogadtatását, az irodalmi ízlés szerkezetének vizsgálatát említi. Ezekben a területeken szintén klasszikus érvényű eredmények születtek. Szintén a teljesség igénye nélkül érdemes megemlíteni olyan műveket, mint *Kamarás István* könyvét *A Mester és Margarita* fogadtatásáról,⁹ *Nagy Attila* kötetét a felső tagozatos gyerekek olvasási szokásairól¹⁰ vagy *Vidra Szabó Ferenc* elemzését a könyvtáros szakma szociológiai demográfiai összetételéről.¹¹ A nemzetközi kapcsolatok rendszere a környező szocialista országok mellett kiterjedt Finnországra is. A finn

kollégákkal végzett közös kutatások eredményeit közös monográfiákban publikálták.¹²

Az olvasáskutatás mellett a műhely profiljában olyan gyakorlati jellegű tevékenységek is helyet kaptak, mint a biblioterápia, az olvasótáborok szervezése és a direkt módszertani munka, amellyel egyrészt közvetlenül is elérték az olvasókat, másrészt követhető mintát adtak más intézményeknek is.¹³ A Könyvtártudományi és Módszertani Központban elindult előzmények stabil módszertani alapot adtak a megalakuló Könyvtári Intézetnek a további – olvasás- és könyvtárszociológiai – kutatásokhoz.

Olvasás- és könyvtárszociológiai kutatások a Könyvtári Intézetben

A 2000-ben létrejött Könyvtári Intézet már egy új szervezeti struktúrában, új munkatársakkal, új feladatrendszerrel és új törvényi felhatalmazással folytatta a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által elkezdett munkát. Az újonnan megalakult Szervezési és elemző osztályon többen is voltak a korábbi KMK-s munkatársak közül (Nagy Attila és Vidra Szabó Ferenc), akik – ha a folytonosságot nem is biztosíthatták (a fent említett átalakuló feladatrendszer miatt), – de átadták azokat a tapasztalatokat, amelyek évtizedeken át az intézményben felhalmozódtak.

Általánosságban megfogalmazható, hogy az olvasás és könyvtárhasználati kutatások jellege a 2000-es évektől kezdve átalakult. Előtérbe kerültek a döntéshozatal során a gyakorlatban is gyorsan hasznosítható elemzések, ugyanakkor a Könyvtári Intézet mindig is törekedett arra, hogy megközelítőleg tízévente újra sikerüljön felvenni azokat az adatokat országos reprezentatív mintán, amelyek által biztosítható a hosszú idősorok folytatása, hogy továbbra is képesek legyünk bemutatni a hazai lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásainak trendjeit.

A kutatások fő irányai a következők voltak:

- a könyvtárak szerepe a társadalomban;
- elégedettség- és igénymérések;
- a magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai;
- a gyerekek, fiatalok olvasási szokásai;
- a könyvtárosképzés és a könyvtáros szakma helyzete.

Mindezekon túl számos olyan tevékenységgel is foglalkoztunk, amelyek a mindennapi döntéshozatal szempontjából bírtak nagy jelentőséggel. Bár a címben vázolt téma szempontjából ezek nem relevánsak,

a Szervezési és elemző osztály, majd jelenlegi nevén a Kutatási és Szervezettefejlesztési Osztály teljesítményéhez ugyanúgy hozzátartoztak, ezért a teljesség igénye nélkül, csak a témák sokféleségének érzékeltetése céljából sorolok fel néhányat az elmúlt két évtized munkáiból. Országos helyzetképeket készítettünk a kistelepusi könyvtárakról,¹⁴ a városi és a megyei könyvtárak által működtetett ellátórendszerekről,¹⁵ a városi könyvtárak helyzetéről,¹⁶ a börtönkönyvtárakról.¹⁷ Nemzetközi kitekintéseket állítottunk össze többek között a kistelepusi könyvtári ellátásról,¹⁸ az elektronikus kötelempéldányok szabályozásáról,¹⁹ a nyilvános haszonkölcsönzési jogról.²⁰ Felmértük a könyvtári digitalizálás helyzetét,²¹ valamint a tartalmi feltárási eszközök használatát.²² Hosszasan lehetne sorolni azokat a témákat, amelyek mind olyan kurrens igényekre, aktuális problémákra reagáltak, amelyek adatgyűjtést tettek szükségessé. Ezekkel a témákkal igyekeztünk elősegíteni a döntéshozatalt, de közben törekedtünk rá, hogy olyan eredmények is szülessenek, amelyekkel a mélyebb összefüggéseket, a hosszú távú trendeket, összetettebb társadalmi folyamatokat sem veszítettük szem elől.

Olvasáskutatás országos reprezentatív mintán

A rendszerváltást követő gazdasági konszolidáció időszakában az Országos Széchényi Könyvtár keretében működő olvasáskutató csoportnak a korábbiaknál sokkal szerényebb anyagi lehetőségek mellett kellett folytatnia a munkát, ami a közismerten rendkívül költséges, reprezentatív országos felmérésekben is megmutatkozott. A 2000-ben lefolytatott – a nemzeti könyvtár szervezeti keretein kívül, de mégis a mi hagyományainkat folytató, arra építő – vizsgálat Gereben Ferenc nevéhez fűződik, aki a Kerkai Jenő Egyházzsociológiai Intézet projektjében végzett egy újabb, a magyarországi felnőtt (18 éven felüli) népességet reprezentáló művelődés- és vallásszociológiai témájú kérdőíves felmérést összesen 1035 fő megkérdezésével.²³ A Könyvtári Intézet önállóan nem, de a partnerek vizsgálataiban különböző módokon közreműködve 2000 óta három országos reprezentatív olvasási és könyvtárhasználati felmérésben is szerepet vállalt.

2005-ben a Könyvtári Intézet a TÁRKI Közvéleménykutató céggel való együttműködésben a *Háztartás Monitor* kutatás részeként 10 kérdést tett fel egy minden korábbinál nagyobb – 3674 főt számláló – mintasokaságnak. A könyvtárhasználatra, olvasásra és számítógép-használatra vonatkozó kérdések a

korábbi évekkkel azonos módon kerültek megfogalmazásra, tovább bővítve azt az időhatárt, amikorra vonatkozóan összehasonlítható adatok állnak rendelkezésre a hazai felnőtt lakosság könyvtárhasználati szokásairól.²⁴ A kutatás eredményeiből készült gyorsjelentésben ismertették az adatokat a könyvolvasók és nem olvasók arányait illetően, a kedvenc és a legutóbb olvasott szerzőkre, a sajtóolvasásra és a könyvtárhasználatra, könyvtári tagságra vonatkozóan.

A kutatás egyik fő eredménye, hogy a korábban elkezdett idősoros adatokat folytatta, a másik, hogy a Könyvtári Intézet és elődje, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatói gyakorlatában ez a felmérés dokumentálta először a könyvolvasás és a könyvtárhasználat számítógép- és internethasználattal kimutatható összefüggéseit. Ezek a vizsgálati eredmények, amelyeket azóta természetesen tovább árnyaltunk, úttörő jelentőségűnek bizonyultak. Péterfi Rita és Nagy Attila a gyorsjelentést követően még több szempontból is elemezte a 2005-ben felvett adatokat.²⁵

A legutóbbi két országos reprezentatív olvasás és könyvtárhasználati vizsgálat 2017-ben és 2019-ben történt, amikor is a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által megvalósított EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* pályázati konstrukció keretében, *Az én könyvtáram* című kiemelt projekt megvalósítása során végzett országos reprezentatív felméréseiben vehettünk részt. A Könyvtári Intézet adta a kutatási szakértőt, aki a kérdőív összeállításában is vezető szerepet töltött be, és később szerzője volt az eredményekből készített jelentéseknek.

A projektben figyelembe vettük az elmúlt évek könyvtárhasználati felméréseinek, a nemzetközi könyvtárhasználati és olvasási szokásokat mérő felméréseknek a kérdéseit, így nagyon sok kérdés alapján fel tudunk állítani a korábbi évek adataival összehasonlítható tendenciákat. A két felmérés minden tekintetben illeszkedik a korábbi évtizedek kutatásaihoz, így bemutathatóvá válnak a korábbi évekhez képest regisztrálható változások a könyvtárhasználatban és az olvasási szokásokban egyaránt. Bekerültek ugyanakkor a kérdőívbe olyan új kérdések is, amelyek eddig előzmény nélküliek, és amelyek kapcsán abban bízunk, hogy évek múltán feltéve ezek is meghonosodnak a hazai könyvtárhasználati mérések gyakorlatában.

Összesen két lekérdezés történt. 2017 szeptemberében 1500 felnőttet és 1502 gyermeket kérdeztünk meg, 2019. szeptember végén és október elején pedig

pontosan 1500 gyereket és 1500 felnőttet vontunk be a mintába. A felmérések technikai lebonyolítója a Psyma Hungary Kft. volt.

A 3–18 évesek körében végzett 2017-es és 2019-es felmérés két szempontból is úttörő jelentőségűnek tekinthető. Egyrészt először kapták meg a gyerekek is ugyanabban a formában a felnőtteknek szóló kérdéseket, amelynek eredményeként a 18 éven felüli és az az alatti életkorú lakosság adatai egy adott időpontban összevethetővé váltak, ráadásul először hasonlíthattuk össze közvetlenül is a könyvtári statisztikában közölt, regisztrált tagságra vonatkozó adatokat a lakossági válaszokkal. Korábban erre azért nem volt mód, mert a statisztika 14 évnél húzza meg a gyermekolvasók életkori határát, a felnőttek körében végzett lakossági mérések pedig értelemszerűen 18 éves kor fölöttiekre vonatkoztak. A másik szempont, ami miatt a két legutóbbi felmérés úttörő jelentőségű volt, hogy a 3–18 éves korú gyerekek szerepeltek a mintában, így először kaptunk képet az iskolás kor előtt álló korosztály írott szövegekhez, olvasáshoz, könyvtárhoz való viszonyáról.

A felnőtt mérésekben igyekeztünk egy-egy ponton megújítani a korábban elfogadott kérdőíves felmérések gyakorlatát. Az olvasói napi menüre vonatkozó kérdésben új szempontból vizsgáltuk az olvasót, és a könyv- és sajtóolvasás mellett rákérdeztünk más írott tartalmak fogyasztására is. A könyvtárak hasznosulására vonatkozó kérdésben nemzetközi szinten is összehasonlítható adatokat igyekeztünk gyűjteni arról, hogy azok, akik közvetlenül nem jelennek meg a könyvtárak valós vagy virtuális falain belül, profitálnak-e bármilyen formában a rendszer szolgáltatásaiból. A válaszok egyértelműen arra mutattak, hogy igen: hiszen a megközelítőleg 2 millióra tehető hazai könyvtárhasználói körnél sokkal többen voltak azok, akiknek az életét tartalmasabbá tette a könyvtári rendszer. Ezek az új kérdések segítettek minket abban, hogy a digitális forradalom után a könyvtárhasználatban bekövetkezett változásokat még jobban megértsük, és hatékonyabban képesek is legyünk bemutatni a rendszer hasznosságát a döntéshozók számára. Az új kérdések akkor nyerne majd új értelmet, ha körülbelül 10 év elteltével sikerülni fog egy felmérésben újra feltenni azokat.

A 2017 szeptemberében lefolytatott adatgyűjtés eredményeiből több publikáció is napvilágot látott. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által felkért szakértőkkel együttműködve bemutattuk a felmérés összesített adatait,²⁶ majd az elkészült keresztábrák eredményeinek elemzésével „mélyfúrásokat” végeztünk

olyan területeken, amelyek vagy pedagógiai, vagy pedig könyvtárszakmai szempontból hasznosítható tanulságokkal jártak. Önálló tanulmányok készültek a könyvbeszerzési szokásokról, a házi könyvtárról,²⁷ a meseolvasás és olvasóvá válás,²⁸ valamint az olvasás és a médiahasználat összefüggéseiről.²⁹

A reprezentatív mintán végzett olvasás- és könyvtárhasználati felmérések jellemzően a legszélesebb körben ismert kutatások, amelyeket azonban csak partnerek bevonásával vagy másokhoz csatlakozva tudunk megvalósítani az elmúlt két évtizedben. Jelenleg az 1960-as évek közepétől 2019-ig állnak rendelkezésre az olvasásra és könyvtárhasználatra vonatkozó összehasonlító adatok. Ez egy olyan szellemi érték, amelynek a fenntartása közös érdekünk, hiszen a tudományos jelentőségük mellett ezek olyan adatsorok, amelyek a könyvtárak stratégiai döntéseihez is használhatók, sőt bizonyos értelemben nélkülözhetetlenek. Hosszú távon éppen ezért megnyugtató lenne, ha a megközelítőleg tízévente elvégzendő olvasáskutatások költségét a döntéshozók a rendelkezésünkre bocsátanák, és így biztosított lenne az adatfelvételek folytonossága.

Olvasói igény- és elégedettségmérések

Tudományos szempontból a könyvtári igény- és elégedettségmérések nem tartoznak az olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok legfontosabb rétegéhez, de mivel a kutatás módszertana szempontjából magas szinten felkészült kollégák helyben a Könyvtári Intézetben álltak rendelkezésre, az Országos Széchényi Könyvtár igény- és elégedettségméréseiben többször is szerepet vállaltunk. Ennek egyik példája a 2007 májusában és júniusában elvégzett kutatás, amelyre Vidra Szabó Ferenc vezetésével került sor. A kutatásban lehetőség nyílt arra, hogy az országos adatokhoz képest egy kisebb közösségben, egy konkrét intézmény használói körében gyűjtsünk adatokat a könyvtárhasználati és információszerezési szokásokról.³⁰

A gyerekek olvasási szokásai, olvasáspedagógia

A gyerekek olvasási szokásaira vonatkozó felmérések tekintetében is jelentős előzmények voltak a Könyvtári Intézet megalakulásakor. A 70-es és 80-as években Nagy Attila több ízben vizsgálta az egyes korosztályok olvasási szokásait, kedvenc olvasmányait, az olvasás helyét a szabadidős tevékenységek sorában és a legfontosabb, gyerekek kapcsán meg-

fogalmazható művelődésszociológiai, valamint olvasápszociológiai összefüggéseket.

2001 tavaszán, szintén Nagy Attila vezetésével, hét hazai kisváros középiskolájában tanuló 1207 diák – többek között – olvasási és művelődési szokásairól készült helyzetjelentés. Az önálló monográfiában megjelent kutatás mind a mai napig a legátfogóbb elemzés a középiskolás korosztály olvasási és művelődési szokásairól. A kötetben a szerző bemutatja a szabadidős tevékenységek szerkezetét, az olvasás motívumait, a szövegértés és periodika-olvasás összefüggéseit, a könyv- és könyvtárhasználatot, az olvasási szokásokat a középiskolás korosztály történelmi és magyarságtudatának, valamint az értékrendjének az egyes jellemzőit. A Könyvtári Intézet elmúlt húsz évének ez volt az első, a fentebb már bemutatott 2017-es és 2019-es, gyerekek körében is elvégzett országos reprezentatív felmérés pedig a legutóbbi, gyerekek körében végzett, olvasásról és könyvtárhasználatról végzett átfogó vizsgálata.

A két időpont között Péterfi Rita gyűjtött adatokat egyes korosztályok kedvelt olvasmányairól a városi könyvtárakból kölcsönzött művek alapján. Az integrált rendszerekből kinyert információk alapján ugyan csak a könyvtárhasználó gyerekekre és csak egyes településekre vonatkozó adatokat lehetett gyűjteni, a Könyvtári Intézetnek akkor rendelkezésére álló szűk anyagi lehetőségeihez mérten pontos képet kaptunk az egyes korosztályok által kedvelt olvasmányokról. Péterfi Rita 2009-ben a 10–12 évesek,³¹ 2010-ben a 13–14 évesek,³² 2012-ben pedig a 15–17 valamint a 18–20 évesek³³ kedves olvasmányainak az adatait publikálta.

Az olvasápszociológiai nézőpont, amelynek több aspektusa is megjelent az Országos Széchényi Könyvtárban működő olvasáskutató műhely korábbi vizsgálataiban, a 2000-es években már egyáltalán nem volt jellemző, ugyanakkor a gyerekek olvasási és könyvtárhasználati szokásainak vizsgálata továbbra is része volt osztályunk tevékenységének.

A könyvtárak szerepe a társadalomban

Azok a könyvtárügyben és a társadalom egészében zajló változások, amelyek magát a Könyvtári Intézetet is létrehozták, állandó kérdéseket generáltak a könyvtárak szerepeivel kapcsolatban. A digitalizálás, digitális átállás, a közép-kelet európai országokban a rendszerváltozást követően kialakuló új gazdasági, társadalmi viszonyok, Nyugat-Európában a multikulturális társadalmak kialakulása, az infor-

mációs társadalom igényei mind állandó megújulásra készítették a könyvtári rendszert. A Könyvtári Intézet igyekezett folyamatosan nyomon követni a változásokat mind hazai, mind pedig nemzetközi szinten és felvázolni a szakma számára azokat a trendeket, amelyek meghatározzák a jelenünket és a jövőnket. A Könyvtári Intézet megalakulását követően a könyvtáraknak a társadalomban betöltött szerepeire vonatkozóan elsősorban egyes részterületeken készített mélyfúrások születtek.

2003-tól kezdve indult Nagy Attila és Péterfi Rita vezetésével *A cigányság kulturális integrációja és a közkönyvtár* című kutatás. Első körben levelet fogalmaztak meg a megyei könyvtárak vezetőinek, amelyben arra kérték őket, hogy mutassák be azokat a cigány származású lakosság kulturális, társadalmi beilleszkedését szolgáló közkönyvtári akciókat, amelyeket az elmúlt években a megyéjük területén szerveztek. Három megyeszékhelyről érkezett tartalmak, részleteket is bemutató válasz, további négy helyről kevésbé részletesen, de bemutattak néhány kezdeményezést, két helyen nem tudtak ilyen irányú könyvtári akciókról, míg 11 könyvtárvezető megválaszolatlanul hagyta a kérdéseket. A kutatás során személyes adatgyűjtésre is sor került három budapesti fiókkönyvtárban (Józsefváros, Rákosszentmihály, Angyalföld) és Ózdon. A fentiekben túl a szerzők korábban szerzett személyes élményeit is felhasználták. A kutatás első fázisában sikerült bemutatni, hogy az iskola mellett a kulturális intézményrendszer szerepe meghatározó a cigányság kulturális beilleszkedésének a támogatásában. A könyvtárak – és általában a kulturális intézményrendszer – szerepe messze túlnyúlik a kulturális és információs esélyegyenlőség megteremtésén, ezeknek a szervezeteknek fontos szerep jut a kulturális minták közvetítésében és az előítéletek lebontásában is.³⁴

A kutatás végeredménye két, jó példák sorát felmutató tanulmánykötet lett, amelyek az Országos Széchényi Könyvtár és a Gondolat kiadó közös kiadásában jelentek meg. A magyarországi – akkori becslések szerint körülbelül 600 ezres – cigányság számára számos könyvtári kezdeményezés valósult meg, amelyek követhető gyakorlatként egymásnak is bemutathatók. Ezt a célt szolgálta a két kötet.³⁵

2007-ben kutatást folytattunk a kisvárosi könyvtárak körében. Azt vizsgáltuk, milyen szerepeknek kell megfelelniük a mai kor városi könyvtárainak; ezek az elvárások mennyiben függenek a helyi társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális viszonyoktól; milyen a könyvtár és a könyvtáros státusza, presztízse a helyi

kulturális közéletben; a könyvtár a helyi változásoknak serkentője vagy inkább elszenvedője; a statisztikákból kimutatható jelenségek mennyiben tükrözik az intézmények valós helyzetét. Összesen hat, 5000 fős lélekszám alatti településre utaztunk el, és interjúkat készítettünk a könyvtár szerepéről, helyzetéről helyi könyvtárosokkal, döntéshozókkal, helyi szinten meghatározó, véleményformáló emberekkel.

A kutatás annak idején egyszerre reflektált a könyvtári rendszer fejlesztése során felmerülő kérdésekre, miközben visszanyúlt a szociográfia – a Könyvtártudományi és Módszertani Központ működése idején is ápolt – hagyományaihoz. A Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer néven bevezetett kistérségi szintű könyvtári hálózatok esetében kérdésként merült fel, mennyiben lehet területi szerepet adni egyes újonnan várossá lett településeknek. A szociográfia módszertana lehetőséget adott mélyebb összefüggések megértésére, a könyvtárak érintettjei véleményének megismerésére, kontextusba helyezésére.

Általános tapasztalatként fogalmaztuk meg, hogy a vizsgált települések könyvtáraiban a szolgáltatásokat nem az igények, hanem a helyi lehetőségek és gyakran a személyi motivációk határozták meg. Összesen három eredményességi feltételt fogalmaztunk meg a tapasztalatok alapján. Először is a könyvtár vezetője kulcsfigurának tekinthető, akinek a korszerű szemlélet és a tetterekészség mellett jó kommunikációs készséggel és a fenntartó felé érdekérvényesítő készséggel is rendelkeznie kell. A második feltétel a fenntartó és a könyvtáros egymásra találása, hiszen ekkor lehet a befektetett energiák szinergiájáról beszélni. Végül a megfelelő szakmai kapcsolatok kialakítása a megyei könyvtárakkal, a környező településekkel és a helyben lévő kulturális intézményekkel is kulcsfontosságú tényező. A kutatásban sikerült rámutatni, hogy a fenti három feltétel sokkal erősebben meghatározza az eredményességet, mint a rendelkezésre álló anyagi feltételek, lehetőségek.³⁶

A könyvtáros szakma helyzete és az utánpótlás kérdése

A könyvtárak társadalmi szerepeihez szorosan hozzátartozik a szakmában dolgozók, a könyvtárosok helyzete, presztízse is. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Vidra Szabó Ferenc vezetésével foglalkozott ezzel a kérdéssel, aki az 1980-as években országos felmérést készített a Magyarországon dolgozó könyvtárosok körében, akik akkor is értelmiségi pályaként és szakmunkaként gondol-

tak hivatásukra, miközben a 40%-uknak nem volt semmilyen felsőfokú, 30%-nak pedig semmilyen könyvtárhoz kapcsolódó végzettsége, egyetlen szerzett könyvtár szakos diplomával pedig csak a munkavállalók alig több mint 10%-a rendelkezett.³⁷ A 2000-es éveket követően Magyarországon a szakmát elsősorban a könyvtáros életpálya presztízse, a könyvtárosok társadalmi státusza foglalkoztatta, amelynek eredményeként a 2003–2007 közötti időszakra vonatkozó stratégiai célkitűzések között is megjelent a „könyvtáros életpálya vonzóbbá tétele”. A stratégia a megnevezett területek között a felsőfokú könyvtárosképzés fejlesztése mellett olyanokat is megcélzott, mint „minőségi bérezési szempontok kidolgozása”, és a „társadalmi megbecsültség növelésének lehetősége”.³⁸ A konkrét intézkedések mellett számos kutatási eredmény is született a stratégiai célkitűzések teljesítése során. Ezek egyike a könyvtár szakos hallgatók pályamotivációs vizsgálata volt. Ennek során a Könyvtári Intézet Szervező és Elemző osztályán négy hazai könyvtárosképző intézmény első- és utolsó éves nappali tagozatos első alapképzésben résztvevő hallgatói körében végeztünk kérdőíves felmérést, hogy fényt derítsünk négy fő kérdésre:

1. Mi vonzza jelenleg a fiatalokat a könyvtár szakra?
2. Mely tantárgyakat, mely munkafolyamatokat kedvelik meg a hallgatók a képzés során?
3. A képzés befejezését követően könyvtárosként szeretnének-e elhelyezkedni?
4. A képzés milyen irányban befolyásolja karrier-elképzeléseiket?

A kutatás egyik fő tanulsága az volt, hogy a diákok meglehetősen kevés ismerettel rendelkeznek a könyvtáros szakmáról, ezért igen ritka, hogy tudatos választás eredményeként kerülnek erre a pályára.³⁹ A könyvtáros szakma „láthatatlanságát” ezzel már Magyarországon is dokumentáltuk, hasonlóan más országokhoz.

A szakma újbóli szociológiai szempontú vizsgálatára 2018-ban tudtunk sort keríteni, amikor is az *ALMPUB* (The ALM-Field, Digitalization and the Public Sphere) projekt kapcsán kiküldött kérdőívhez tettünk hozzá kifejezetten a szakmabeliek szociológiai, demográfiai jellemzőire vonatkozó kérdéseket. A kutatás tárgya ugyanaz volt, mint az 1980-as években, a szakma előtt tornyosuló problémák azonban merőben mások. A fluktuáció, a pályaelhagyás, az előregedés és az utánpótlás kérdése sokkal markánsabban megjelenő problémák manapság, mint évtizedekkel ezelőtt, miközben a háttérben húzóó okok között

ugyanúgy a szakma alacsony presztízst sejtettük. A 2010-es években számos felsőoktatási képzőhelyen szűnt meg a könyvtáros képzés, számos állás betöltetlenül maradt, mert nem sikerült a kiírt feltételeknek megfelelő munkavállalót találni. Ilyen környezetben döntöttünk egy szociológiai, demográfiai kérdéseket felvonultató kérdőíves kutatás mellett.

A 2018-as felmérés alapvetően a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által 1984-ben felvett, a könyvtárosok szociológiai adatait vizsgáló kutatást vette alapul, annak hagyományát folytatta, de számos új kérdést épített be a felmérésbe. Vizsgáltuk a könyvtárosok nemi arányát és életkori megoszlását. Mértük ugyanezt kifejezetten a vezetők esetében. Arra is kérésünk volt, hogy milyen végzettségekkel és munkatapasztalatokkal rendelkeznek a könyvtárosok, és hogy hány munkahelyük volt eddig, és mennyi ideje dolgoznak a jelenleginél.

Az eredmények azt sugallták, hogy igaz az a sztereotípiá, miszerint a könyvtárosság elsősorban női szakma. Bár 1988-ban Vidra Szabó Ferenc a könyvtárosság további elnőiesedését jósolta, ma inkább úgy tűnik, hogy – elsősorban az informatika térhódítása miatt – kis mértékben nőtt is a férfiak aránya. Jelentős mértékben nőtt a diplomások aránya, azonban jóval kisebb mértékben, mint amennyivel általában a társadalomban nőtt a felsőoktatási végzettségüké. A kutatás alátámasztotta a szakma előregedésének tendenciáját is.⁴⁰ Az adatok további szempontok szerinti feldolgozása nyomán előre jelezhető a fluktuáció mértéke, és az is, hogy a felsőoktatásból kikerülők hány éven belül nem lesznek képesek pótolni a nyugdíjba vonuló könyvtárosokat.

Összegzés

Nehéz feladat egy osztály, egy műhely tevékenységét 20 éves időtávban hitelesen láttatni. A nemzeti könyvtárban az 1960-as évektől kezdődően működő olvasáskutató műhely öröksége egyrészt olyan stabil alapokat adott a Könyvtári Intézet ilyen irányú tevékenységéhez, amelyen bátran el lehetett indulni, másrészt felelősséget is rótt ránk a hagyományok folytatása, a szellemi értékek megőrzése terén, amelyhez fel kellett nőni. A 2000-es években lezajló társadalmi, technológiai változások jelentős kihívásokat jelentettek a Könyvtári Intézet minden kutatása számára. Egyre több olyan kutatást, elemzést kellett végeznünk, amelyek haszna, hasznossága közvetlenül is kimutatható lett a döntéshozók számára, így előtérbe kerültek a szakirodalmi szemlék, a könyv-

tári rendszer egy-egy részlemét érintő vizsgálatok. Összességében azonban elmondható, hogy a Könyvtári Intézet elmúlt 20 évében megvalósult olvasás- és könyvtárszociológiai kutatások szerves folytatását jelentették a KMK-s előzményeknek.

A költséges, országos reprezentatív mintán végzett adatfelvételeket csak partnerekhez, 2005-ben a TÁRKI-hoz, 2017-ben és 2019-ben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárhoz kapcsolódva tudtuk megvalósítani. Ezzel együtt sikernek tekinthető, hogy ebben a formában folytathatók voltak az 1960-as évektől kezdve rendszeresen elvégzett kutatások, így az idősoros adatok nyomán kirajzolódó tendenciákat is tovább tudtuk írni. Az adatok birtokában számos részelemzés végzésére is lehetőségünk volt, amelyekkel vagy régóta ismert olvasás- és művelődésszociológiai összefüggéseket tudunk megerősíteni, megcáfolni, vagy újabbakat felállítani.

Együttműködések nem csak külső partnerekkel valósultak meg. Számos esetben a fenntartó, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Könyvtári és Levéltári

Főosztály (valamint előzmény-szervezetei) részéről, máskor az Országos Széchényi Könyvtártól jelentkezett igény arra, hogy a Könyvtári Intézetben rendelkezésre álló kutatói kapacitást egy-egy stratégiai döntéshez kapcsolódó adatgyűjtés szolgálatába állítsák. A Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályon végzett felmérések során összegyűjtött nagyon nagy mennyiségű elemi adatot ugyan gyorsjelentések formájában minden esetben publikáltuk, ugyanakkor azok lehetőséget adnának újabb szempontok szerinti lekérdezésekre, elemzésekre. Erre jó példát jelent a könyvtáros szakma szociológiai, demográfiai vizsgálata vagy a 2017-es és 2019-es országos reprezentatív olvasáskutatás adatsorai, amelyek több változó mentén való elemzése még hosszú évekre elegendő munkát jelenthet. A feladat adott, a kutatási adatokra való igény egyre nagyobb, bízunk benne, hogy az elkövetkezendő időkben is rendelkezésre állnak majd az erőforrások a feladataink hatékony ellátására.

Irodalmi hivatkozások

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. 60. § 3) bekezdés == Nemzeti Jogszabálytár [online] Budapest: Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 2010. Hozzáférhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> [Megtekintve: 2020.05.20.]
- „Kell egy műhely!": A Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) negyven éve (1959–1999). == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 20. = 56. (2010) 4., p. 613-862. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.niif.hu/00100/00143/00077/pdf/EPA00143_Konyvtari_Figyelo_2010_4.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
- PÉTERFI Rita. Egy értelmiségi műhely az olvasás szolgálatában – A KMK-ban folyó olvasáskutatás története. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 20. = 56. (2010) 4., p. 769-791. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.niif.hu/00100/00143/00077/pdf/EPA00143_Konyvtari_Figyelo_2010_4.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
- KULCSÁR Júlia, V. – MÁNDI Péter. Könyvek otthon: Egy országos felmérés eredményei a könyvvásárlásról és a családi könyvtárakról. Budapest: Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, 1983. 183 p. ISBN 963-7002-71-5
- GEREBEN Ferenc. A felnőtt lakosság olvasási és olvasmánybeszerzési szokásai: Egy reprezentatív országos vizsgálat eredményei. Budapest: OSZK KMK, 1989. 121 p. ISBN 963-201-292-5; GEREBEN Ferenc. A könyvtárhasználati szokások változásai a közművelődési könyvtárakban. == Könyvtári Figyelő, 32. (1986.) 1., p. 13-30. ISSN 0023-3773
- GEREBEN Ferenc. Könyv, könyvtár, közönség: A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1998. 228 p. ISBN 963 200 400 0
- GEREBEN Ferenc, 1998. i.m.; GEREBEN Ferenc. Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon. == Könyvtárosok kézikönyve. 4. kötet. Határterületek. [Új kiad.] Budapest: Osiris, 2005, cop. 2002. p. 17-49. (Osiris kézikönyvek)
- MÁNDI Péter. Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon. Budapest: Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja, 1965. 78, 4 p., 29 fol.; MÁNDI Péter. A könyv és közönsége. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1968. 294 p.
- KAMARÁS István. Utánam, olvasó!: A Mester és Margarita fogadtatása Magyarországon. Budapest: Múzsák – OSZK KMK, 1986. 262 p. ISBN 963-564-076-5 (Múzsák), ISBN 963-201-185-6 (KMK)
- NAGY Attila. Keresik életük értelmét?: Olvasás, könyvtár, szocializáció. Budapest: OSZK-KMK, 1991. 142 p. ISBN 963-201-518-5

11. VIDRA SZABÓ Ferenc. A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében. Budapest: OSZK KMK, 1988 [1989]. 136 p. ISBN 963-201-283-6
12. LŐRINCZ Judit – VAKKARI, Pertti. Távoli rokonok – közeli barátok: Magyarok és finnek az olvasásszociológia tükrében: Magyar – finn közös kutatás 1. Budapest: Múzsák, OSZK KMK, 1991. 110, [2] p. ISBN 963-201-313-1; LEENA, Kirstinä – LŐRINCZ Judit. Magyarok és finnek a fikció világában: Balázs József és Veijo Meri regényének befogadása Magyarországon és Finnországban: finn – magyar közös olvasáskutatás 2. Budapest: Múzsák, OSZK KMK, 1992. 230, [5] p. ISBN 963-201-314-X
13. PÉTERFI Rita, 2010. i.m.
14. FEHÉR Miklós. Kistelepülések könyvtári ellátása: Helyzetkép és szakirodalmi szemle. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 12. = 48. (2002) 3., p. 367-428. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00042/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2002_3_367-428.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
15. TÓTH Máté. Hazai ellátórendszerek egy országos vizsgálat adatainak tükrében. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 14. = 50. (2004.) 4., p. 719-761. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00053/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2004_4_719-761.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
16. TÓTH Máté – JÁVORKA Brigitta. A városi könyvtárak helyzete. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 26. = 62. (2016) 2., p. 169-184. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00308/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2016_02_169-184.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
17. AMBERG Eszter. Könyvtárak a peremhelyzetben élők szolgálatában: Börtönkönyvtárak 2006-2010. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 22. = 58. (2012) 2., p. 241-254. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00083/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2012_2_241-254.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
18. TÓTH Máté. Kistelepülési ellátási formák: Szakirodalmi szemle. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 14. = 50. (2004) 2., p. 365-402. ISSN 0023-3773
19. BOGNÁR Noémi Erika [et al.]. Az e-kötelesspéldányok beszállításának szabályozása: Nemzetközi kitekintés. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 27. = 63. (2017) 3., p. 351-361. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: <http://ki2.oszk.hu/kf/2017/10/az-e-kotelespeldanyok-beszallitasanak-szabalyozasa/> [Megtekintve: 2020.05.20.]
20. AMBERG Eszter. A nyilvános haszonkölcsönzési jog (PLR) alkalmazása a külföldi gyakorlatban. 1. rész. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 17. = 53. (2007) 1., p. 109-127. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: <http://ki2.oszk.hu/kf/2007/04/a-nyilvanos-haszonkolcsonzesi-jog-plr-alkalmazasa-a-kulfoldi-gyakorlatban/> [Megtekintve: 2020.05.20.]
21. BOGNÁR Noémi Erika – HORVÁTH Adrienn – TÓTH Máté. Könyvtári digitalizálási helyzetkép. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 28. = 64. (2018) 1., p. 61-73. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00350/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_01_061-073.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
22. BOGNÁR Noémi Erika – TÓTH Máté. Tartalmi feltáró eszköz használata a magyarországi könyvtárakban. == Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 25. (2016) 6., p. 18-30. ISSN 1216-6804. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/01300/01367/00279/pdf/EPA01367_3K_2016_06_018-030.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
23. GEREBEN Ferenc. Olvasáskultúránk az ezredfordulón. == Tiszatáj, 56. (2002) 2., p. 61-72. ISSN 0133-1167. Hozzáférhető: http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/18037/1/tiszataj_2002_002_061-072.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
24. NAGY Attila – PÉTERFI Rita. Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat: Gyorsjelentés a Tárki és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 16. = 52. (2006) 1., p. 31-44. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00058/nagy.html> [Megtekintve: 2020.05.20.]
25. NAGY Attila. Szakemberek helyett gépek?: Változási tendenciák a könyvtárhasználati szokásokban. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 16. = 52. (2006) 4., p. 457-467. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00061/nagy.html> [Megtekintve: 2020.05.20.]; PÉTERFI Rita. A könyvtárhasználati szokások alakulása a számítógép- és az internethasználat tükrében. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 16. = 52. (2006) 4., p. 468-483. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00061/peterfi.html> [Megtekintve: 2020.05.20.]; NAGY Attila. Olvasás és értékrend: Változási tendenciák a könyvolvasási szokásokban. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 17. = 53. (2007) 1., p. 9-27. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00062/contenta2dd.html> [Megtekintve: 2020.05.20.]
26. TÓTH Máté. Könyvtárhasználat és információkeresés – egy országos reprezentatív felmérés eredményei. == A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése. Szerk. BÉRES Judit. Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2019. p. 204-260. ISBN 978-963-581-444-2 Hozzáférhető: <http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/45783/A+k%C3%B6nyvt%C3%A1rhaszn%C3%A1lat+%C3%A9s+inform%C3%A1ci%C3%B3keres%C3%A9s+fejleszt>

- %C3%A9se.pdf/28b82590-d152-4051-9772-f82a47c770b0 [Megtekintve: 2020.05.20.];
- TÓTH Máté. A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2017-ben: Gyorsjelentés egy országos reprezentatív lakossági felmérés eredményeiről. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 28. = 64. (2018) 1., p. 45-60. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00350/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_01_045-060.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
27. TÓTH Máté. Könyveszerzés, házi könyvtár. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás [online], 65. (2018) 7-8., p. 409-417. ISSN 1586-2984. Hozzáférhető: https://epa.oszk.hu/03000/03071/00120/pdf/EPA03071_tmt_2018_07-08_409-417.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
28. TÓTH Máté. Meseolvasás és olvasóvá válás. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 28. = 64. (2018) 4., p. 549-557. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: <http://ki2.oszk.hu/kf/2019/01/meseolvasas-es-olvasova-valas/#more-11970> [Megtekintve: 2020.05.20.]
29. TÓTH Máté. Olvasás és médiahasználat. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 28. = 64. (2018) 2., p. 188-200. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00351/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_2_188-200.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
30. VIDRA SZABÓ Ferenc. A használók elégedettségének vizsgálata az Országos Széchényi Könyvtárban, 2007. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 17. = 53. (2007) 4., p. 661-683. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00065/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2007_4_661-683.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
31. PÉTERFI Rita. Mit tudunk az iskolán túli világról?: Amit a 10–12 évesek az iskolai kötelező olvasmányokon kívül a maguk kedvére olvasnak. == Elektronikus Könyv és Nevelés [online], 11. (2009) 2. ISSN 0454-3475. Hozzáférhető: http://www.tanszertar.hu/eken/2009_02/pr_0902.htm [Megtekintve: 2020.05.20.]
32. PÉTERFI Rita. Mikszáth vagy Meg Cabot: A 13–14 évesek könyvtári olvasmányai. == Az olvasás védelmében. Szerk. SZÁVAI Ilona. Budapest: Pont Kiadó, 2010. p. 123–133. ISBN 978-963-9957-11-4
33. PÉTERFI Rita. Mi a helyzet a szabadon választottakkal?: A könyvtárba járó középiskolások és a könyvek. == Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. (2012) 1., p. 37-43. ISSN 1216-6804. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/01300/01367/00197/pdf/EPA01367_3K_2012_01_037-043.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
34. NAGY Attila – PÉTERFI Rita. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 14. = 50. (2004) 2., p. 307-340. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00048/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2004_2_307-340.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
35. NAGY Attila – PÉTERFI Rita, szerk. A feladatra készülni kell: A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, 2004. 244, [2] p. (Nemzeti téka). ISBN 963-200-486-8. Hozzáférhető: <http://mek.oszk.hu/04200/04209/04209.pdf> [Megtekintve: 2020.05.20.]; NAGY Attila – PÉTERFI Rita, szerk. Hidszerepek: Cigány integrációs kérdések. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, 2008. 308 p. (Nemzeti téka). ISBN 978-963-200-553-9. Hozzáférhető: <https://mek.oszk.hu/07700/07789/07789.pdf> [Megtekintve: 2020.05.20.]
36. PÉTERFI Rita – TÓTH Máté – VIDRA Szabó Ferenc. Kisvárosi könyvtárak szerepvállalásai. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 18. = 54. (2008) 1., p. 35-55. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: http://epa.oszk.hu/00100/00143/00066/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2008_1_035-055.pdf [Megtekintve: 2020.05.20.]
37. VIDRA SZABÓ Ferenc, 1988. i.m.
38. SKALICZKI Judit. Az információs esélyegyenlőség és a demokrácia helye: a könyvtár : A könyvtári terület stratégiai céljai 2003–2007. == Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 50. (2003) 9–10., p. 375-381. ISSN 0041-3917 Hozzáférhető: http://tmt-archive.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3369&issue_id=444.html [Megtekintve: 2020.05.20.]
39. TÓTH Máté. A könyvtár szakosok pályamotivációs vizsgálata: Pillanatfelvétel négy könyvtárosképző intézmény nappali tagozatos hallgatói körében. = Könyvtári Figyelő, Ú.f. 15. = 51. (2005) 4., p. 705–733. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: <http://epa.oszk.hu/00100/00143/00057/toth.html> [Megtekintve: 2020.05.20.]
40. JÁVORKA Brigitta. Könyvtárosok helyzete, társadalomban betöltött szerepe: A könyvtáros szakma szociológiai, demográfiai összetétele 2018-ban. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 28. = 64. (2018) 4., p. 536-548. ISSN 0023-3773. Hozzáférhető: <http://ki2.oszk.hu/kf/2019/01/konyvtarosok-helyzete-tarsadalomban-betoltott-szerepe/> [Megtekintve: 2020.05.20.]